

УЧАСТЬ ТРЕТИХ ОСІБ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

УДК 347.447.9

Як відомо, договірні зобов'язання є одним із видів цивільних правовідносин, під якими в науці цивільного права розуміють особисте немайнове або майнове відношення, врегульоване нормами цивільного права, що виникає між автономними і рівноправними суб'єктами, які наділені суб'єктивними цивільними правами та суб'єктивними цивільними обов'язками [5, с. 99].

Нормами зобов'язального права передбачаються як традиційні договірні конструкції, тобто такі, якими передбачається виконання на користь кожної із сторін, так і нетрадиційні, тобто такі, якими опосередковуються відносини з участю третіх осіб. В науці цивільного права неодноразово піднімалися питання з приводу форм участі третіх осіб у зобов'язальних правовідносинах, однак питання щодо форм їх участі саме у зобов'язаннях договірного характеру, є таким, яке найменш досліджене, що не сприяє позитивному розумінню третіх осіб в договірній та судовій практиці. Сказане й обумовлює актуальність тематики обраної для наукового дослідження.

Так, досліджуючи вплив дій інших (третіх осіб) на цивільне правовідношення М. І. Брагінський відзначив наступне, для того щоб визначити взаємне становище учасників цивільного обороту, в цивільному праві використовують в основному три поняття: «сторони», «інша особа», «третя особа». Приналежність особи до взятого за основу зобов'язального відношення, як відзначає автор, служить основною ознакою для відмежування «сторін» від «інших осіб». «Інша особа» – це будь-який учасник цивільного обороту, який не є стороною взятого за основу правовідношення. «Треті особи» є різновидом «інших осіб». На думку автора, видовою ознакою, яка виділяє «третіх осіб» з-поміж всіх «інших осіб», є їх особливі відносини з однією із сторін взятого за основу правовідношення. Третя особа бере участь в іншому правовідношенні, в якому протистойть йому як сторона учасник основного

правовідношення. Протиставлення третіх осіб, як відзначає автор, сторонам носить умовний характер. Все залежить від того, яке із двох правовідношень буде братися до уваги як основне законодавцем чи дослідником [1, с. 4–5].

М. К. Сулейменов, обґрутовуючи недоцільність виділення, крім «третіх осіб», ще й «інших осіб», відзначає, що будь-які особи цивільного обороту, які не беруть участі в узятому за основу правовідношенні, для правових норм, що регулюють таке правовідношення, байдужі. Під дію правових норм, як зазначає автор, вони потрапляють, коли залучаються в сферу регулюючого цими правовими нормами відношення. Але тоді вони вступають в особливі відносини з однією із сторін і, таким чином, виступають у ролі третьої особи. На думку автора, третя особа в цивільному праві – це учасник цивільного правовідношення, який знаходиться у певному правовому зв'язку з однією із сторін правовідношення, в силу якого набуває деякі права і обов'язки щодо цього правовідношення і виконує певні додаткові (допоміжні) функції [4, с. 126].

Зокрема, В. А. Васильєва досліджуючи юридичну природу посередницьких зобов'язань відзначила, що положення третіх осіб у цивільному праві багатопланове. Якщо визнати цивільний оборот сукупністю угод, то кожен окремих договір може бути протиставлений усім іншим. Відповідно, для контрагентів угоди використовують термін «сторона», а для будь-якого іншого учасника обороту – «інші особи». Але таке відмежування, пише авторка, окремо взятого договору із цивільного обороту може бути тільки штучним. Насправді, з приводу реалізації договірних прав та обов'язків контрагенти вступають у різного роду зв'язки з певними суб'єктами з числа «інших осіб». Усі вони, не будучи стороною в договорі, своїми діями впливають на динаміку договірного правовідношення і називаються «третьми особами». Третя особа, як зауважує авторка, не належачи до числа контрагентів, перебуває в юридично значимому зв'язку з одним із них або з обома одночасно [2, с. 150-151].

На думку О. В. Михалюк поняття «третья особа» та «інша особа» є тотожними, однак зважаючи, що у ЦК України, ГК України,

спеціальних Законах та нормативних актах, які регулюють окремі договори про надання послуг, вживають як поняття «третя особа», так і «інша», тому як вважає авторка, доцільно використовувати єдине поняття «третя особа» [3, с. 6].

Як впливає з наведеного треті особи є суб'єктами цивільного правовідношення, можуть володіти відповідним обсягом суб'єктивних прав та обов'язків (в останньому випадку, залежно від форм їх участі в цивільних правовідносин, про що йтиметься в подальших наукових публікаціях), а, отже, є ідентифікованими відповідним чином з поміж всіх інших учасників цивільного правовідношення.

Як впливає з аналізу норм цивільного законодавства України законодавець передбачає чимало договірних конструкцій з участю третіх осіб, зокрема це такі договори як договір на користь третьої особи (ст. 636 ЦК України), про виконання третім особам, договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725 ЦК України) тощо. Як впливає із специфіки таких зобов'язань, треті особи є їх безпосередніми суб'єктами, правовий зв'язок таких осіб із сторонами договору знаходиться в межах самого договірної зобов'язання. Виникнення таких правовідносин здійснюється з волі учасників цивільних відносин, які в майбутньому стають їх сторонами, водночас треті особи не мають ні безпосереднього, ні опосередкованого відношення до їх виникнення, однак це не означає, що особи, про які йдеться, не можуть бути ініціаторами виникнення таких зобов'язань. В таких правовідносинах учасники цивільних відносин стають третіми особами поза їх волею однак цим не погіршується їх правове становище, а навпаки. В підтвердження можна навести ст. 511 ЦК України якою обмежується виникнення в третіх осіб цивільних зобов'язань поза їх волею, зокрема як передбачено положенням цієї правової норми зобов'язання не створює зобов'язку для третьої особи. У випадках, встановлених договором, зобов'язання може породжувати для третьої особи права щодо боржника та (або) кредитора. Виникнення суб'єктивних прав у третіх осіб природно не може погіршити їхнє становища.

Крім наведених правовідносин нормами зобов'язального права передбачаються й інші види відносин, якими опосередковується участь третіх осіб, зокрема йдеться про договірні зобов'язання, виникнення яких опосередковується згодою третіх осіб. Прикладом таких зобов'язань можуть бути зобов'язання з договорів субкомісії, піднайму тощо. Так, згідно із ч. 1 ст. 1015 ЦК України за згодою комітента комісіонер має право укласти договір субкомісії з третьою особою (субкомісіонером), залишаючись відповідальним за дії субкомісіонера перед комітентом. За договором субкомісії комісіонер набуває щодо субкомісіонера права та обов'язки комітента (ч. 1 ст. 1015 ЦК України). У виняткових випадках, якщо цього вимагають інтереси комітента, комісіонер має право укласти договір субкомісії без згоди комітента (ч. 2 ст. 1015 ЦК України). Комітент не має права без згоди комісіонера вступати у відносини з субкомісіонером (ч. 3 ст. 1015 ЦК України).

Як випливає з наведеного, комітент є особою, від надання згоди якої залежатиме укладення комісіонером договору субкомісії. Згода комітента є одностороннім правочином правовим наслідком вчинення якого є виникнення в комісіонера права на укладення договору субкомісії. Надання згоди комітентом ґрунтується на правомочності, яка є елементом його суб'єктивного права з договору комісії, а це свідчить, що в аналізованому випадку згода надається не просто учасником цивільних відносин, а безпосередньо суб'єктом цивільного правовідношення, у зв'язку із чим щодо відносин з договору субкомісії, комітент буде саме третьою особою.

Водночас з огляду на взаємозалежність відносин з договорів комісії та субкомісії й субкомісіонера щодо відносин з договором комісії слід вважати третьою особою, що черговий раз підкреслює відносність та умовність такої правової категорії як «третя особа».

З огляду на ч. 1 ст. 774 ЦК України наймодавець як і комітент є також особою, від надання згоди якої залежатиме укладення наймачем договору піднайму, зокрема як передбачено положенням цієї правової норми, передання наймачем речі у користування

іншій особі (піднайм) можливе лише за згодою наймодавця, якщо інше не встановлено договором або законом. В даному випадку згода наймодавця як і комітента буде одностороннім правочином на підставі якого в наймача виникне право на укладення договору піднайму. Як і комітент наймодавець надає згоду на укладення наймачем договору піднайму користуючись своїм правом сторони договору найму (оренди), у зв'язку із чим щодо правовідносин з договорів піднайму наймодавця як і комітента за договорами комісії, слід також відносити до третіх осіб.

З іншого боку, в силу правового зв'язку між піднаймачем як стороною договору піднайму та однією із сторін договору найму (оренди), піднаймач щодо правовідносин з договорів найму (оренди), як і субкомісіонер, буде також третьою особою. Таким чином, і комітент, і наймодавець особи, на етапі виникнення відповідних відносин договірною характеру, будуть також третіми, а не іншими, що свідчить про наявність ще однієї із форм участі третіх осіб у цивільних правовідносинах.

Сказане стосується й правовідносин, які опосередковуються ч. 1 ст. 520 ЦК України, зокрема як передбачено положення цієї правової норми боржник у зобов'язанні може бути замінений іншою особою (переведення боргу) лише за згодою кредитора. Як впливає з наведеного правочин про заміну боржника іншою особою (переведення боргу) може бути вчинений винятково за згоди кредитора, у зв'язку із чим останнього в цьому випадку, слід також відносити до третіх осіб. Це пояснюється тим, що надання кредитором згоди на вчинення цього правочину ґрунтується на правовому зв'язку із боржником в межах договірною зобов'язання. Однак якщо субкомісіонера та піднаймача щодо відносин з договорів комісії та найму (оренди) відповідно, можна було відносити також до третіх осіб, то в аналізованій ситуації за наслідками вчинення правочину про заміну боржника (переведення боргу) первинний боржник вибуває з цивільного правовідношення, внаслідок чого він перестає бути суб'єктом цивільного правовідношення, а, отже, щодо цивільного правовідношення з якого він вибув, третьою особою бути він не може, він стає вже іншою особою.

Із цього приводу не можна не звернути увагу на й відносини, якими опосередковується участь третіх осіб у виконанні зобов'язань. Так, за загальним правилом законодавець не вимагає згоди кредитора при покладенні обов'язку боржника на третю особу (ч. 1 ст. 528 ЦК України) водночас, що стосується окремих видів зобов'язань, то така згода вимагається. Таким прикладом є зобов'язання з надання послуг, зокрема як передбачено ч. 2 ст. 901 ЦК України у випадках, встановлених договором, виконавець має право покласти виконання договору про надання послуг на іншу особу, залишаючись відповідальним в повному обсязі перед замовником за порушення договору. Як відзначено із цього приводу в юридичній літературі, така ситуація обумовлена тим, що для послугоотримувача важливою є особа послугонадавача [3, с. 10-12]. В даному випадку третьою особою виступатиме кредитор, яким надаватиметься згода на покладення виконання обов'язку боржника на третю особу. Водночас, якщо згідно укладеного договору про надання послуг боржник матиме можливість самостійно без згоди боржника залучити третю особу до виконання свого обов'язку, в цьому випадку кредитор основного зобов'язання також виступати третьою особою, оскільки в силу правочину, яким опосередковуватиметься залучення третьої особи до виконання обов'язку боржника, кредитор основного зобов'язання виступати особою, якій виконуватиметься обов'язок боржника.

Як впливає з наведеного, особи, якими у випадках, визначених законом, надається згода на укладення учасниками цивільних відносин того, чи іншого правочину, є третіми саме в силу їх правового зв'язку з однією із сторін майбутнього правочину. Такою згодою опосередковується охорона та захист інтересів третіх осіб від правових наслідків правочину, який в майбутньому буде вчинений, що пояснюється юридичною природою такого правочину. Безпосередній правовий зв'язок з стороною майбутнього правочину ідентифікує третю особу як суб'єкта цивільного правовідношення, а з іншого боку, - наділяє її відповідним правовим статусом.

При наданні згоди третіми особами на вчинення тих чи інших правочинів може опосередковуватися не тільки охорона та

захист їхніх інтересів, але й також інтересів суб'єктів цивільних правовідносин, якими вчиняється той, чи інший правочин. До прикладу, як впливає з аналізу ч. 1 ст. 32 ЦК України законодавцем чітко визначено перелік правочинів, які можуть самостійно вчинятися особами з неповною цивільною дієздатністю. Водночас, що стосується інших видів правочинів, то їх вчинення згідно із положеннями ч. ч. 2, 3 ст. 32 ЦК України буде можливим виняткового за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників неповнолітніх осіб. Батьки (усиновлювачі) або піклувальники в даних випадках будуть третіми особами саме через правовий зв'язок з одним із суб'єктів цивільного правовідношення, яке виникне. Такий правовий зв'язок між ними існує ще до моменту виникнення такого правовідношення.

Наданням згоди батьками (усиновлювачами) або піклувальниками як третіми особами може опосередковуватися не тільки виникнення цивільного правовідношення, але й також його зміна чи припинення, зокрема тим же правочином про відчуження неповнолітнім нерухомого майна.

В контексті аналізованої проблематики не можна не звернути увагу й на ч. 1 ст. 523 ЦК України, зокрема як передбачено положенням цієї правової норми порука або застава, встановлена іншою особою, припиняється після заміни боржника, якщо поручитель або заставадавець не погодився забезпечувати виконання зобов'язання новим боржником. Як впливає з наведеного, правочин про заміну сторони в зобов'язанні (переведення боргу) за певних умов може вплинути й на динаміку іншого цивільного правовідношення, одна із сторін якого перебувала у безпосередньому правовому зв'язку із договірним зобов'язанням, про заміну боржника в якому йшлося. Тобто правочин про заміну боржника в зобов'язанні (переведення боргу) за наявності ще одного юридичного факту, може вплинути на рух іншого цивільного правовідношення, зокрема на його припинення.

Підсумовуючи необхідно зауважити, треті особи є суб'єктами цивільного правовідношення, можуть володіти відповідним обсягом суб'єктивних прав та обов'язків (в останньому випадку, залежно від форм їх участі в цивільних правовідносин, про що

йтиметься в подальших наукових публікаціях) та є ідентифікованими з поміж всіх інших учасників цивільного правовідношення; серед правових конструкцій, якими опосередковується участь третіх осіб в договірних зобов'язаннях є договірні конструкції з безпосередньою участю третіх осіб, договірні конструкції, виникнення яких опосередковується згодою третіх осіб, а також правові конструкції, виникнення яких впливає на правове становище третіх осіб.

1. Брагинский М. И. Влияние действий других (третьих) лиц на социалистические гражданские правоотношения : автореф. дис. на соискание учен. степени д-ра юрид. наук / М. И. Брагинский. – Л., 1962. – 36 с.
2. Васильева В. А. Цивільно-правове регулювання діяльності з надання посередницьких послуг : монографія / Валентина Антонівна Васильева. – Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2006. – 346 с.
3. Михалюк О.В. Виконання цивільно-правового зобов'язання третьою особою у договорах про надання послуг : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право та цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право» / О. В. Михалюк. – Київ, 2015. – 16 с.
4. Сулейменов М. К. Третьи лица в гражданском праве / М. К. Сулейменов // Советское государство и право. – 1978. – № 3. – С. 123–128.
5. Цивільне право : підручник : у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бєгова та ін. ; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасько-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. – Х. : Право, 2011. – Т. 1. – 656 с.

Кузьмич О.Я. Участь третіх осіб у договірних зобов'язаннях

Дана стаття присвячена аналізу поняття третьої особи в науці цивільного права та форм їх участі у договірних зобов'язаннях. Визначено, що треті особи є суб'єктами цивільного правовідношення, можуть володіти відповідним обсягом суб'єктивних прав та обов'язків (в останньому випадку, залежно від форм їх участі в цивільних правовідносин), перебувають у правовому зв'язку із сторонами зобов'язання та є ідентифікованими відповідним чином з поміж всіх інших учасників цивільного правовідношення.

Ключові слова: зобов'язання, боржник, договір, третя особа

Кузьмич О.Я. Участие третьих лиц в договорных обязательствах

В статье анализируется юридическая природа третьих лиц в договорных обязательствах, а также правовые конструкции, которыми опосредуется их участие в таких обязательствах.

Ключевые слова : обязательства, должник, договор, третье лицо.

Kuzmynch O.Ya.. The participation of third parties in contractual obligations

This article is devoted to the concept of a third person in the science of civil law and forms of participation in contractual obligations. Determined that third parties are subject to civil relationship may have an appropriate amount of subjective rights and duties (in the latter case, depending on the forms of participation in civil relations) are in connection with the legal obligations parties and is appropriately identified among all other members of civil relationship.

Among the legal structures that are mediated by their participation in contractual obligations are contractual structure with direct participation of third parties contracting construction, the occurrence of which is mediated by the consent of third parties and legal structures, the occurrence of which affect the legal position of third parties.

In granting consent third parties to commit certain transactions may oposedkrovuvatysya not only security and protection of their interests but also the interests of civil relations, which committed one or another transaction. These individuals under certain conditions are parents (adoptive parents) or trustees, creditor under the obligation of debt debtor more.

Keywords: commitment, debtor, contract, third party.

Стефанишин Н.М.

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ У ЦИВІЛЬНОМУ КОДЕКСІ УКРАЇНИ

УДК 346:340

Постановка проблеми. Право інтелектуальної власності, сьогодні, займає своє самостійне місце серед інших інститутів цивільного права України, а правові відносини з інтелектуальної власності регулюються книгою четвертою ЦК України та низкою спеціальних нормативно-правових актів, міжнародних договорів та конвенцій.

Зокрема, загальні засади охорони права громадян на інтелектуальну, творчу діяльність містяться у положеннях Конституції України. Так, ч.1 ст.41 Конституції України передбачає, кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. У ст.54 Основного Закону, громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності,